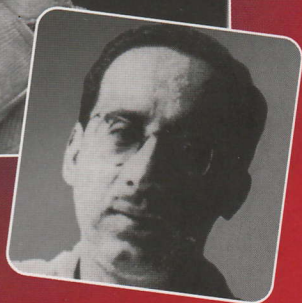
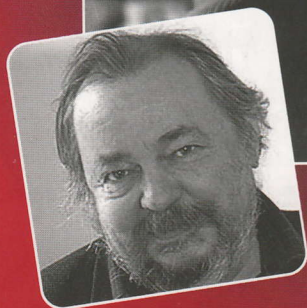
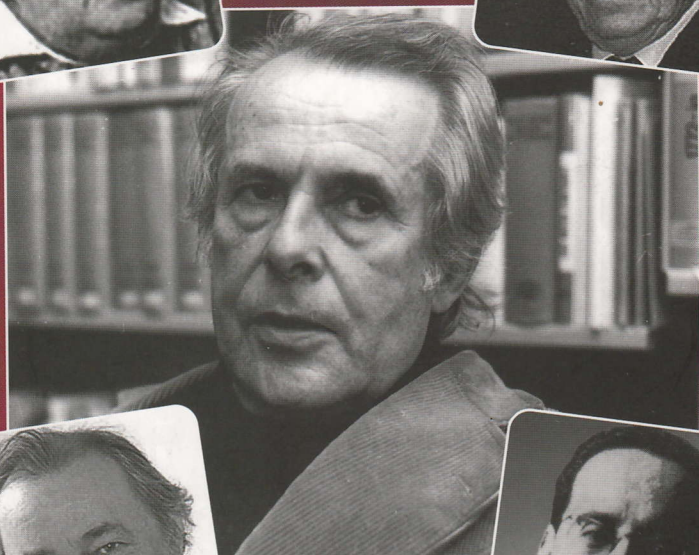
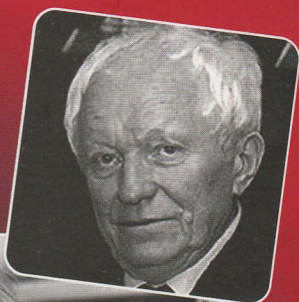




Csorba Győző és barátai

Budapesti levelek Pécsre

A B C D E **F** G H I J K L M N O P R S T U V Z

irodalmunk
forrásai



Csorba Győző Kossuth- és kétszeres József Attila-díjas költő – hagyatékának anyagaiból ez egyre erősebb kontúrokkal rajzolódik ki – szinte egyszemélyes szellemi és pedagógiai műhelyként is működött, érdeklődést tanúsítva mindazok iránt, akik megítélése szerint értékalkotók voltak, a magyar irodalmi kultúrát szolgálták.

Egykori tanítványainak, később a fővárosba került, alkotótársakká emelkedett íróknak, költőknek a levelei olvashatók a kötetben. Galsai Pongrác, Kalász Márton, Lázár Ervin és Szántó Tibor személyes hangon szólnak a Mesterhez való viszonyukról, a barátságáról, az irodalmi és társadalmi közállapotokról, elismerő szavakkal és kritikával egymás munkáiról, bizonyítva az őszinte szavak emberi kapcsolatokat és az írói alkotómunkát inspiráló, bátorító erejét. A Pomogáts Béla elő- és Pintér László utószavával megjelenő, jelentős jegyzetapparátussal ellátott könyv érdekfeszítő olvasmány, hiteles kordokumentum.

Szirtes Gábor



9789639498747

2.500 Ft



A könyv megjelenését a
Nemzeti Kulturális Alap



támogatta.

Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Pintér László

Előszó: Pomogáts Béla

Sorozatszerkesztő: Szirtes Gábor

© Csorba Győző, Galsai Pongrác, Szántó Tibor örökösei

© Kalász Márton, Lázár Ervin

© Pintér László

© Pomogáts Béla

© Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

LEVELEK TÜKRÉBEN

„Csorba a maga kérdéseivel a létezést úgy vallatja, amiképp az a megsemmisülést foglalja magába. Kérdései attól totálisak, hogy nem a riadt kérdező hangján hangzanak. Miért nem riad meg a költő Csorba a megsemmisüléstől? Ha mint ember nyilvánvalóan fél, szorong? Mert kozmikus egészet lát, s benne tartott szabás szerint elfogadott helyeket. Ritka költői attitűd ez, ritkább, mint első szemre hinnők. Ritka szerencsés is. Olyan hangra képesít, amely mentes a művészet bizonyos fokon túl mételyező hisztériától. Csorba mintha jóideje arra törekednék, hogy mindebből szinte kétkezi költészetet csináljon. Ez korántsem azonos az egyszerűsítéssel. Erre törekedett az érett József Attila is. Ő a zsenialitásba szorítottság terheivel, végletességével, s más lelki, pszichikai behatárolódással. Csorba költészetében mesterségbelileg sok rokon vonást fedezhetünk is föl a nagy elődével. Vázolt magatartása, erre érése szintűgy elejétől karakterizáló tulajdonság. Az üdvösség, ami-be így be lehet kerülni, összetett létezés-folyamat. Összetett folyamat Csorba költői műve is. Annak, aki elmélyed benne, nagyon használható.”

Ez a rövid szöveg Kalász Márton tollából való, Csorba Győző 1978-ban közreadott *Összegyűjtött verseit* volt hivatva bemutatni az Új Tükör című hetilap olvasóinak. Nem jelent meg, a fiatal költő ezért levélben küldte meg idősebb mesterének. Most, így utólag megállapíthatjuk, hogy igen találóan jellemzi Csorba Győző költészetét és költői egyéniségét. Mint igen jól jellemzik ezt az egyéniséget azok a levelek – Galsai Pongrác, Kalász Márton, Lázár Ervin, Szántó Tibor és maga a mester levelei – is, amelyek ebben a gyűjteményben olvashatók. Egy levelezéskötet persze nem csak a levélírók és a címzettek egyénisége és munkássága tekintetében ad hasznos és időnként – irodalomtörténeti értelemben – izgalmas eligazítást, hanem a levelezést körül vevő irodalmi élet, a történelmi időszak tekintetében is.

Lássuk először a levelek címzettjének személyiségét. Csorba Győző emberi és költői sorsát sok tekintetben a magányos-

Galsai Pongrác levele Csorba Győzőhöz 4.

„Kedves Győző,

kutyafuttában írok, így csak a lényeg:

A Faust december elején (10-e táján) jelentik [sic!] meg, 7500 példányban. A Nő¹ szerint jár még neked valamicske pénz is, de hogy mennyi, az csak a végelszámolásból derül ki, amelyet időben meg fog küldeni.

S most – a teljes, legteljesebb diszkréció mellett – nekem is lenne egy kérésem Tőled. Úgy néz ki, hogy rövidesen a televízióhoz kerülök, egyelőre – a Nők Lapjánál maradván – csak szerződést kötök, majd januárban státuszt is kapnék. Nomármostand: pénteken Szűcs Andor, a Televízió művészeti vezetője – egyébként igen közvetlen, rendes fiú – riportgyben Pécsre utazik, s feltehetően nyomozni fog utánam. Ez a nyomozás – Mészárosék² miatt – számomra tragikus következményekkel is járhat. Mivel elsősorban írókkal, költőkkel stb. szeretne beszélni, s tőlem kért tanácsot, én első helyen a Te nevedet említettem, mint „izgalmas riportanyagot”. Tehát okvetlenül fel fog keresni. Nagyon kérlek, légy segítségemre: vedd latba minden diplomáciai zsenialitásodat, s mondj el rólam minden jót, amire képes vagy, lehetőleg olyan mellékszöveggel, hogy nyilatkozatod Mészárosék köpködéseit semlegesítse. Ez lenne a kérésem! De ugye, köztünk marad a dolog? Még a legközvetlenebb barátainknak sem kell tudni a Televízióról, sem Szűcs utazásának rejtett céljáról.

¹ Jahn Ferencnérol, a Helikon Kiadó egyik munkatársáról van szó, aki Turóczi Trosler után átvette a *Faust* második részének ügyeit. Csorba csak „a nő”-nek nevezte. Igen jó embernek tartotta, viszont irodalmi ismereteiről nem volt túlzottan jó véleménye. (A város oldalában, p. 202-203.)

² Mészáros Ferenc az 1958. októberben indított *Jelenkor* c. pécsi folyóirat első felelős szerkesztője, ezt a feladatát pártmegbízatásként kapta. Mint pártmber természetesen nem szerette a véleményét meglehetősen szabadon hangoztató Galsait. Ld. még főképpen Szántó Tibor leveleit.

Más. December 10-e táján Pilinszky Jancsival³ együtt lemegyek Pécsre, maszek turnéra, kettesben. Akkor majd kibeszélgetjük magunkat. De azt már előlegben is sajnálattal nyugtázom, hogy »nemileg zárólva« vagy. Nahát! Úgy látszik, olyan jó kritikus vagyok, hogy cikkeim sajtóhibái is telibe találtak: mi más ez, ha nem »fiziológiai« hiba?

A visz.látásig barátsággal ölel:

Galsai Pongrác
főbérló”

Géprás. – Datálás nincs, sorrend a tartalom alapján.
Fejlc: „Nők Lapja SZERKESZTŐSÉGE Budapest, VIII. Blaha Lujza tér 3. Telefon: 343-100”.

³ Pilinszky János (1920-1981) költő.

Galsai Pongrác levele Csorba Győzőhöz 5.

Kedves Tibor és Győző,¹

nem kellemes dolog, hogy Ti megüzenitek a véleményeket, én meg egy villanypárnával a seggemen, magamban mondom el a választ. Tibor² példájára (a ma reggeli levélre gondolok), ezért én is leveledzeni kezdek. Akár be is vezethetjük ezt a módszert, ha nem nagyon költséges.

Tehát:

1./ Ne higgyétek, hogy grafomániás lettem, s most unalmamban mindent összebírálok. Az olvasó-jegyzetek mindhárom kritikáját – igaz, külön-külön – előbb megbeszéltem

¹ A levél Tüskés Tibornak, a *Jelenkor* főszerkesztőjének és Csorba Győzőnek, a szerkesztőnek, együttesen szól.

² Tüskés Tibor (1930-) irodalomtörténész, író, a *Jelenkor* főszerkesztője 1960-1964 között. Az ő leváltása után nevezték ki Szederkényi Evert a *Jelenkor* új főszerkesztőjévé. A költő barátja, Csorbáról szóló kötetek írója, szerkesztője, emlékének és hagyatékának elkötelezett ápolója.

Csorba Győző kézírásával: „Csütörtökre. Hozzánk. Ha lehet közelebbi időpontot 78. IX. 28.”

17.

Galsai Pongrác levele Csorba Győzőhöz 17.

„csorba gyoezoe
damjanich utca 17
peecs

csuetoertoekoen oet ora utaan eerkezuenk termeeszetesen
naalatok vacsoraazunk is stop nagyszabaasu taajjellegue
eelmeenyszerue estebeedre szaamitunk
pongraac”

Távirat. – Datálás a postai bélyegzőről: „78. X. 2.” – A távirat „magyar szövege”: „Csütörtökön öt óra után érkezünk, természetesen nálatok vacsorázunk is. Nagyszabású, tájjellegű, élményszerű estebédre számítottunk. Pongrác”

18.

Galsai Pongrác levele Csorba Győzőhöz 18.

Kedves Győző,
kitűnően éreztem magam nyájas körötökben, köszönöm a remek vacsorát, s Margitkának, megkésve, ezt a szál virágot küldöm:

[A levélben erre a helyre egy margarétát rajzolt Galsai, mellé került az aláírása. P. L.]

Pongrác

A Doktornőnek¹ meg ezt a kisebbet...

Hej, ha 10-15 évvel és 70-80 kilóval fiatalabb lennék! RESZKETHETNÉL!”

[A jobboldal alsó sarkába egy másik, kisebb, margarétát rajzolt Galsai és mellé írta a fenti szöveget. P. L.]

Kézírás. – Datálás a postai bélyegzőn: „1978. okt. 10.”
– Fejléc: „Nők Lapja SZERKESZTŐSÉGE Budapest, VIII. Blaha Lujza tér 3. Telefon: 343-100”.

¹ Csorba Zsófia, a költő harmadik leánya, akinek szépsége a költőhöz látogató művészek „fantáziáját” erősen megmozgatta. A Pécsi Orvostudományi Egyetemen végzett fogorvosi szakon, jelenleg is fogorvos Németországban.

19.

Galsai Pongrác levele Csorba Győzőhöz 19.

„Kedves Győző,
mivel köztudomású, hogy a kellemetlen ígéreteket rendszerint be is váltják – itt küldöm az úgynevezett »kisregényt«, saját ... [Olvashatatlan szó. P. L.]

Tehát: csak igen, vagy nem! (Vállaljam a szégyent, vagy dobjam a fenébe?)

Egyébként a szöveg olvasása és a válasz nem sürgős.

Előre is köszöni és ölel:

979. aug. 24.

G. Pongrác”

Kézírás. – Fejléc: „Nők Lapja SZERKESZTŐSÉGE Budapest, VIII. Blaha Lujza tér 3. Telefon: 343-100”. – Az írólap hátoldalán Csorba Győző kézírásával: „Válasz: 79. aug. 29. Nem! Toronyóra láncsal.”

ket visszadobott. Csakhát!... A címük pl. ez: A kártevők, Rendet!, stb... S tartalmuk állítólag nem tüntetne fel engem kedvező színben; ők nem vállalhatják a felelősséget. Hogy én vállalom-e az még csak eszébe senkinek [sic!] – pedig hát néha már azt is meg lehetne kérdezni a szerencsétlen szerzőktől.

Nem untatlak tovább! Üdvözlök mindenkit szeretettel; kedves családot köszöntöm.

Ölel

Rháza, 1962. febr. 22.

Kalász Marci.”

Kézírás.

27.

Kalász Márton levele Csorba Győzőhöz 6.

„Kedves Győző,

küldök két¹ verset. Nagyon tetszett a lapotok.² Azt hiszem, hamarosan egyik-másik pesti szerkesztő irigyetek lesz, s elmehet Hozzátok egy kis átképzésre. Éppen indulóban vagyok Pestre, szerettem volna Pécsig eljutni, ám megint nem lesz belőle semmi. Majd a közgyűlésen³ találkozunk.

Ölel

1962. május 2.

Kalász Marci.”

Kézírás. – A lap alján Csorba kézírásával: „Válasz: 1962. V. 4. A két vers: Rapszodiáink évada és Hazám elfogadva.”⁴

¹ A szó fölött kérdőjel, a megszólítás fölött pedig Csorba kézírása, vastag ceruzával, nagy betűkkel: „Hol a másik?”

² *Jelenkor.*

³ Magyar Írók Szövetsége Közgyűlése.

⁴ A *Hazám* és a *Rapszodiáink évada* c. versek megjelentek a *Jelenkor* 1962. 5. számában (p. 595.)

28.

Kalász Márton levele Csorba Győzőhöz 7.

„Kedves Győző,

ne haragudj, hogy csak ennyi idő eltelte után jelentkezem, és köszönöm meg nagyon szép könyvedet.¹ Tudod, ez az új környezet eleinte nem valami lélekemelő, elég megszokni hetek után is.² De most nem magamról akarok fecsegni, hanem arról, hogy mennyire örültem a kötetednek, félek a nagy szavaktól, de azért kimondom, mennyire szükségem volt rá. Az utóbbi időben megjelent verseidről már sejteni lehetett ennek a könyvnek a szintjét, de a versek így együtt még egy magamféle várakozását is felülmúlták, aki büszke vagyok arra, hogy egyik legtöretlenebb Csorba-hívó vagyok.

Kérlek, ne vedd szemérmatlenségnek tőlem e sorokat, kicsit talán illetlenül megszaladt a tollam. De így érzem igaznak. Nem véleményyt akarok mondani, vagy legalábbis csak úgy, ahogy egy tanítvány teheti meg, szeretném azonban kifejezni lelkesedésemet, amit nem lehet nem érezni egy ilyen ritkamód kikristályosult, bölcs, tiszta és nagyszerű könyv forgatásakor. Ez visszaadja az ember hitét, bizalmát, hogy érdemes – és hogyan érdemes.

Ne haragudj ezért a kusza levelemért, ágyban ülve írom. Már jobban érzem magam, összeszedtem valahogy az erőmet – dolgozni sajnos még nem tudok.

Még egyszer: nagyon köszönöm Neked a könyvet – az ajánlás külön örömet okozott és megerősített.

Sok szeretettel üdvözlöl és ölel

1965. május 12.

Marci”

Kézírás.

¹ *Séta és meditáció.* – Bp.: Magvető, 1965.

² Kalász ekkor Kelet-Berlinben volt ösztöndíjas.

örülnénk, ha hozzánk is eljöhetnétek. Úgy gondoltam, kimen-
nénk Elétek a Délibe⁸ (gondolom, a Mecsek expressz hoz Ben-
neteket), s ott megbeszélhetnénk. Nem tudom, Bandi⁹ is nem
megy-e ki Elébetek?

Még egyszer nagyon köszönöm, hogy elvállaltad az estet, Ne-
jednek add át kézcsókomat, Téged igaz szeretettel ölel

1985. január 12.

Marci.”

Gépírás.

⁸ Budapest. Déli Pályaudvar.

⁹ Fodor András.

60/M.

Kalász Márton levele Csorba Győzőhöz 39/melléklet

„FÉSZEK ESTEK“

KALÁSZ MÁRTON

szerzői estje

50. születésnapja alkalmából

Köszöntőt mond: Csorba Győző

Közreműködnek:

GYŐRY FRANCISKA

KÉZDY GYÖRGY

KERTÉSZ PÉTER

MOÓR MARIANN

színművészek

JANDÓ JENŐ zongoraművész

A Magyar Írók Szövetsége Költői Szakosztályával

közös rendezésben.

Tisztelettel meghívja Önt és családját a Fészek Művészklub

igazgatósága

1985. január 25. péntek este 8 órára

– A meghívó két személyre szól –

(A klubtag vendég részére, a klubba való belépéshez
a vendégjegy megváltása kötelező)”

61.

Kalász Márton levele Csorba Győzőhöz 40.

„Bpest, 1985. március 5.

Kedves Győző,

én is épp írni akartam Neked, hogy hírt
adjak. Bevezetődet már nyomdába adtuk;¹ sajnálom, én köz-
ben már gondoltam rá, hogy a húzott részeket is vegyük be –
de nem tudtam, a húzásnak mi volt az oka. Sokan szóvá tették
azóta az esetet. Nagyon köszönöm még egyszer utólag, hogy
eljöttél, eljöttetek. Mi is úgy vagyunk, állandóan emlegetünk
Benneteket. Bizony, jobb volna közelebb lennünk egymáshoz,
ezt én is nagyon-nagyon érzem.

A Vadalmára tett észrevételeidet köszönöm. Azt hiszem, a
címváltoztatás nem volt akkor egészen önkényes, nekem má-
sik eredetűt adtak, mint ami a kötetben van.² A többiben bi-
zony igazad van, jobban figyelhettem volna. De azért így is
szép lett ez, ugye? Nekem nagyon fontos, fontosabb, szinte a
saját verseimnél. Néha úgy érzem, öregedve lassan visszane-
metesedem. Remélem, magyarul nem felejték el majd vénsé-
gemre.

A Vigiliánál változatlanul nagyon jól vagyok. Nagyon örülnék,
ha kaphatnánk Tőled verset – rendszeresen.³ Tudom, hogy
másfelé is el vagy kötelezve – de szeretnénk, ha úgy éreznéd,

¹ Ld. 60/3. j.

² *Vadalma, vadalma magva de keserű!* : A magyarországi németek népköltése.
– Bp. : Európa, 1984. (Kétnyelvű kiadása is megjelent 1995-ben, az ELTE
Germanisztikai Intézet kiadásában.)

³ 1986-1987-1988-ban is jelent meg Csorbának verse a *Vigiliában*.

76.

Lázár Ervin levele Csorba Győzőhöz. 10.

„Kedves Győző!

Remélem, győzzük a karácsonyi ünnepeket is, meg az újesztendőt is.

Szokásos és szokatlan jókat kívánok neked és családnak is
Ervin”

Képeslap, kézírás. – Datálás nincs. – A címzésre merőlegesen Csorba Győzőhöz: „79. XII. 27.”. – A kép: Rembrandt: Az angyal megjelenik az alvó Szt. Józsefnek. A Budapesti Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből. – A címzés: „Csorba Győző PÉCS Damjanich u. 17. 7624”.

77.

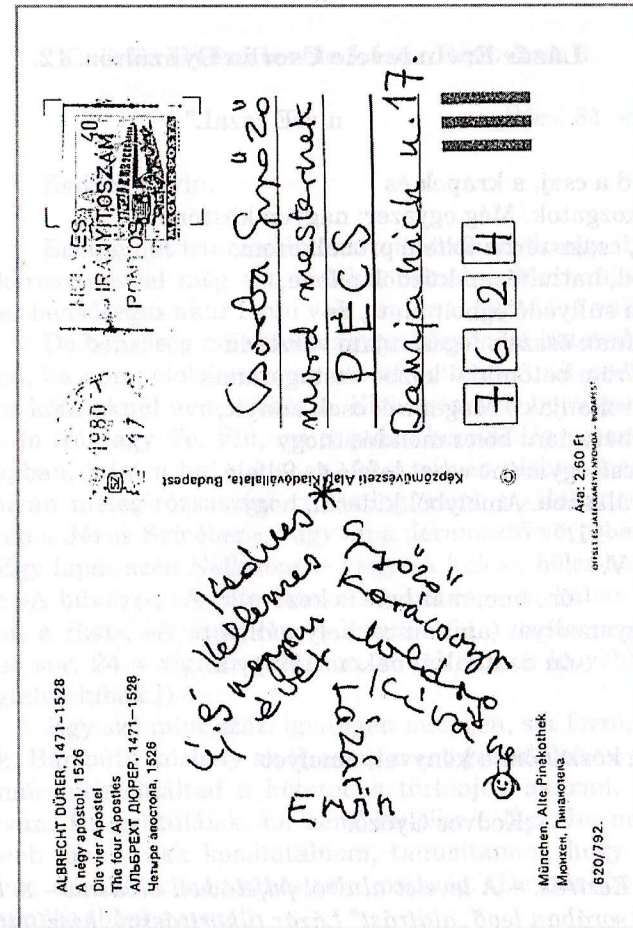
Lázár Ervin levele Csorba Győzőhöz. 11.

*

Kedves Győző

Kellemes karácsonyt
és nagyon á boldog
új évet á kíván
Ervin

Képeslap, kézírás. – Datálás nincs, a dátum a postai bélyegzőn: „1980 XII 17”. – Az íráskép karácsonyfát utánoz, a „kíván” szó utolsó betűje alá egy apró kéményseprő-fejet rajzolt Lázár E. – A kép: Albrecht Dürer: A négy apostol, 1526. Az Alte Pinakothek (München) képtárból. – A képeslap címe: „Csorba Győző mord mesternek PÉCS Damjanich u. 17 7624”



Lázár Ervin levele Csorba Győzőhöz. 12.

nivrE razaL”

könyved a csaj, a krapek és próbálkozgatok. Még egyszer: nagyon köszönöm azértis, csakazértis fölfelé próbálkozom, láthatod, hathatósan küzdök ellene, dagad a süllyedő égbolt alatt, de s szorulnak össze s légszomjam vészesen hogy bőröm betonfalai közbe vastagszanak oda ne rohanjak!) Magamról csak annyit, Ez egy berzsiáni bölcs mondás (hogy egy lépcső egyaránt vezet lefelé és fölfelé. tem a válaszba. Amelyből kiderül, hogy

11.

V.

sam 81 -én, íme, már bele is kezd-
világ egyensúlyát (ami nincs) helyreállít-
81. -án dedikáltál nekem.¹ Hogy a

V.

3.

Nagyon köszönöm a könyvet, amelyet

„Kedves Győző!

Kézírás. – A levelet alulról felfelé kell olvasni. – A levél legfelső sorában levő „aláírást” Lázár tükörrírással „készítette”!

¹ A levélben Lázár az 1981-ben megjelent Csorba-kötetet (*A világ küszöbei.* – Bp. : Magvető K., 1981) és a benne megjelent, neki ajánlott Csorba verset – *Vigalom 78'* (p. 147-148.) – köszöni meg. Ebben a versben van az alá(fölé)írást magyarázó sor is: „Vérük hogy túl-túl fölszaladt, / a csaj s krapek / nyugodtan ülve nem maradt”

Csorba Győző levele Lázár Ervinhez. 3.

„Pécs, 81. szept. 7.

Kedves Ervin,

Ervinemet írtam volna szívem szerint, de egy ilyen beteg keresztnévvel még ezt se lehet csinálni. Mert mihelyt az ember bensőséges akar lenni vele, azonnal tagadóvá válik.

De bensőség nélkül is nagyon köszönöm kötetedet, s ha hiszed, ha nem: elolvastam az utolsó betűig.¹ Amit pedig válogatott köteteknél nem szoktam. Elolvastam és boldogan élveztem. Jó író vagy Te, Fiú, mi tagadás benne! Úgy mozogsz az anyagban, mint a hal a vízben. Akármilyen vízben méghozzá. Az olyan meleg-rózsaszínben esetleg, mint a »Hóban« vagy a »Veréb a Jézus Szívében«, vagy ama deremsztő-vörösben, mint az »Egy lapát szén Nellikének« vagy »A kuka«, bölcs-barnában mint »A bűvész«, »A retemetesz«, szivárvány-tarkában mint a »Simf, a füst«, »A százpettyes katica« (11 = undecim; 353. l. utolsó sor; 24 = viginti quattuor; 354. l. 10. sor [egyébként lényegtelen hibák.]

Egy szó mint száz: igen-igen melegen, sőt forrón gratulálok. Bár buta közhely az ilyesmi, mert gratulálok vagy nem: Te már megcsináltad a kötetet, s történjék akármilyen, a kötet megvan. Ha gratulálok, ha nem, ha sikere lesz, ha nem. He-lyesebb lenne csak konstatálnom, tanúsítanom, hogy a kötet létezik, de ahhoz meg nincs rám szükség. (De mielőtt belezarodnék, abbahagyom!)

Viszont a legfontosabbról nem feledkezem el. Tudtodra adom, hogy változatlanul nagyon szeretlek. A többi már ebből kitalálható.

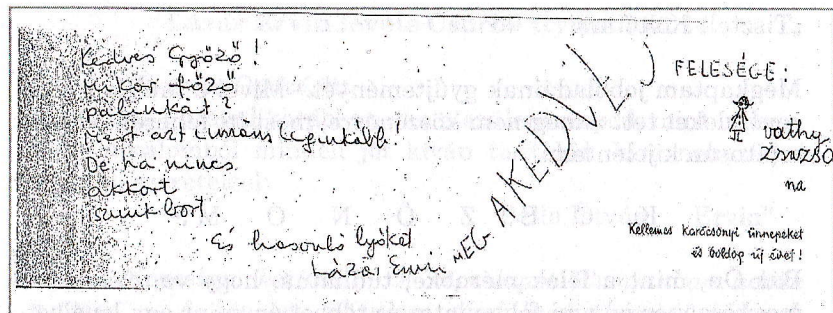
A rádióban meghallgattam a »Capriccio«-t, nagyszerű hangjáték. Minden erényed benne van.

¹ A *Masoko Köztársaság.* – Bp. : Kozmosz K., 1981. Válogatott elbeszéléskötet.

Kézírás. – Bizonytalan olvasat a postai bélyegzőn: „??. XI. 15”. – Címzés: „Csorba Győző költő úrnak PÉCS 7624 Damjanich u. 17.” – A két postai bélyeg közé egy bélyegformájú miniatűr képet ragasztottak, melyen magas fenyőfa tetején egy madár látszik, a kép alatt pedig „BERZSIAN” felirat olvasható. A boríték hátoldalát nagyalakú körcímkével ragasztották le, a körcímkére két ponttal és alatta egy mosolygós száját utánzó vonallal „szmájlit” rajzoltak.

104.

Lázár Ervin levele Csorba Győzőhöz 27.



„Kedves Győző!
Mikor főző
Pálinkát?
Mert azt innám leginkább.
De ha nincs
akkort
Iszunk bort.

És hasonló lyókat
Lázár Ervin MEG A KEDVES FELESÉGE

vathy zsuzsa
na”

Hajtogatott karácsonyi üdvözlő lap. – Datálás, boríték nincs. – A Csorba Győző Megyei Könyvtár Csorba Emlékszobájában.

mikrofontól folyamatos dadogás fog el, hátha mégis elvisznek Pécsre. Ha meg találkozunk, akkor teljesen fölöslegesen [Olvaszhatatlan szó, P. L.] itt. Igaz?

Nagyon sok szeretettel üdvözöllek

Pécel, 77. V. 3.

Ervin”

Kézírás.

Csorba Győző vendégeként. A Kossuth Rádió Csorba Győző-estjéről. = Tolna Megyei Népiújság. 1977. jún. 14. p. 4.

75.

Csorba Győző levele Lázár Ervinhez. 2.

„Pécs, 79. dec. 4.

Kedves Ervin,

miután hosszú hónapok teltek el, hogy a Berzsiánt¹ megküldted, s miután azóta teljes csönd van közöttünk, s végül, de nem utolsó sorban, miután itt jártál Pécsen, és nem akartál velem találkozni: – látom, hogy megbántott szívednek jól esik, ha jelentkezem.

Közlöm tehát Veled, hogy változatlanul szeretlek, hogy igen jólesett a nekem ajánlott Berzsián-történet², s gratulálok is a könyvhöz, boldogan olvastam, de – nem köszönöm meg. Mert ugye ez kispolgári dolog nálunk, tehetségesebb írónál.³

¹ Berzsián és Dideki. – Bp.: Móra K., 1979. (Megjelent: 1993, 1997, 1999, 2002, 2003.)

² Berzsián, költő köszönti mesterét = <http://www.szepl.hu/irodalom/lazar/berzsian/berzsi3.html>

³ Ismételt utalás arra, hogy Lázár általában elkésve, vagy csak figyelmeztetés után köszöntö meg Csorba neki küldött kötetét.

Viszont ennek ellenére igen szívesen láttalak volna, s beszéltem volna meg Veled egy s mást, vagy csak öntöttem volna ki szívemet Freud, ill. a katolikus egyház tanításai szerint.

Örülök, hogy sokat és jól dolgozol.

Hogy érzed Magad általában az életben s különösen új lakásodban?

Nálunk májusban lett egy új unoka (leány, Éva)⁴, júniusban meg Zsófi⁵ kiköltözött az NSZK-ba férjéhez. Még mindig nagyon fáj.⁶

Jön a karácsony és 1980. Kívánok szép ünnepeket és egészséges, nyugalmas új évet Nektek.

Zsuzsa kezét csókolom, Fruzsínát és Téged, újra csak annak ellenére, változatlan szeretettel ölellek.

Győző”

Kézírás. – Címzés: Lázár Ervin mese- s egyéb író úrnak
BUDAPEST Veres Pálné u. 16. sz. 1053. K: Csorba Győző Pécs,
Damjanich u. 17. 7624”

⁴ Hajdinák Éva, Csorba legidősebb lányának Eszternek a második lánya.

⁵ Csorba Zsófia, Csorba legkisebb lánya, Stuttgartba ment férjhez, jelenleg is ott lakik. (Csorba teljes „leszármazotti listája”: lányai: Csorba Eszter, 1949, Csorba Noémi, 1952, Csorba Zsófia, 1954. Unokái: Csorba Eszternek két lánya van: Hajdinák Szilvia, 1976 és Hajdinák Éva, 1979; Csorba Noéminek három gyereke van: Pintér Bálint, 1974; Pintér Viola, 1976 és Pintér Ábel, 1983; Csorba Zsófiának (aki Németországban, Stuttgartban él) Prell Christian, 1982 és Prell Bianca, 1988 a gyermekei. Dédunokák: Pintér Bálint fiai: Pintér Mátyás, 1999 és Pintér Ádám, 2001; Pintér Viola (Olaszországba, Monfalconéba ment férjhez) lánya Giulia Selleri, 2002 és fia Claudio Selleri 2006; Hajdinák Szilvia két fia: Kreka László, 2000 és Kreka Miklós, 2004; Hajdinák Éva kislánya Kovács Dorka, 2006. Vagyis a költőnek 3 lánya, 7 unokája és 7 dédunokája van ebben a népes és összetartó családban. Unokái születését megérte, verseket is írt hozzájuk, dédunokáit, sajnos, már nem láthatta.)

⁶ Csorba nagyon nehezen viselte Zsófia lánya Németországba költözését. Viszasszámlálás címmel 1978. X. 3-tól a költözés napjáig, 1979. VI. 10-ig szinte napi gyakorisággal verses naplót vezetett. (A világ küszöbei, p. 94-104.) A „napló” utolsó sora Arany Jánost idézi: „Nagyon fáj! nem megy!” A Világ küszöbeiből Csorba által kihagyott részek megjelentek a Hátrahagyott versek c. kötetben, p. 224-225.

CSORBA GYŐZŐ ÉS SZÁNTÓ TIBOR LEVELEZÉSE

105.

Csorba Győző levele Szántó Tiborhoz. 1.

„Kedves Tiborom

hát persze, hogy megkaptam a »Régi rét«-et.¹ El is olvastam tüstént, azt hiszem, a fölvetett problémákra így levélben nehéz lenne válaszolni, s megvallom őszintén, hirtelen nem is tudnék megoldást ajánlani. Mindenesetre az elbeszélés így ahogyan van, nekem nagyon tetszett, kivéve néhány kissé száraz, magyarázó oldalát. Viszont olyan jó oldalakat is találtam benne, amelyek, úgy érzem, eddigi életműved legsikerültebb részletei. A másik két novellát ma, hétfőn, azaz 20-án kaptam meg. Ezeket is mindjárt elolvastam. Úgy látom, erősen szívedre vetted az új követelményeket, s mindent megtettél érdekükben, ami Tőled telt. Attól félek, ha ez így megy tovább, egy esztendő nem lesz elég az antedatáláshoz, s helyesebb volna, ha az első háború előtt keresnél valamilyen tetszetős évet.

A két új novella már kevésbé tetszik, mint az eddigi küldeményeid. Azt ne várd, hogy most részletes lektori véleményt írok, hiszen tudod, hogy százat csináltam már, s milyen nehezemre esik a fogalmazás. Egyéként is, úgy vélem, személyes beszélgetésekkel bizonyára többre megyünk majd. Most csak annyit, hogy a »Triciklin«² jobban tetszett, mint a másik, ebben erős és jóízű levegőt éreztem, csak azt nem tudom, hogy a heppiendes befejezés nem rontja-e az egésznek a hatását. Talán, ha más-ként fejeződne be, (komorabban, nyomasztóbban), akkor ma-

¹ A Régi rét a Triciklin c. Szántó-kötetben (ld. következő jegyzetet!) jelent meg.

² A Triciklin c. novella megjelent a Dunántúl 12. számában (1955. IV. évf. 3. sz. p. 33-40.), s végül Szántó első novelláskötetének is a címadója lett: *Triciklin*. – Pécs : Dunántúli Magvető, 1955.

szürkülne. A különféle előre- és visszamutatások, a nagyon szűkszavú, de mégis gazdag, sokrétűen sugárzó fogalmazás külön erényed.

Boldogan élveztem azt a ragyogó mértéktartást is, mellyel egyrészt tudsz adni annyi couleur locale-t, hogy az ember fenntartás nélkül Sziciliában, Palermóban érezze magát, ugyanakkor ez mégse legyen számára annyira fontos, hogy akárcsak egyetlen pillanatra is eszébe jusson a problémát oda szűkíteni.

Aztán örültem annak is, hogy milyen sokat tudsz az emberről. Ez ugyan mindig erényed volt, de ahogy tudásod nőtt, úgy találtál egy-egy mondatoddal mind közelebb a »tízes« körhöz, úgy lehattél folyton kevesebb szavú. Most már a mondatok sorozatosan a »tízesbe« csapódnak.⁶

Kedves Tiborom, röviden csak ennyit új vagy megerősödött benyomásaimról. Tudod, hogy még más mondanivalóm is van könyvedről, hiszen akkoriban egy egész estén át beszélgettünk róla.

Köszönöm a megtisztelő dedikációt is, a legméltóbban azzal köszönöm, ha megírom: közös múltunk néhány éve nekem is kifogyhatatlan éléskamráma is.⁷

Feleségednek tisztelő kézcsókomp küldöm, Téged a régi változatlan barátság melegségével

öllelek:

A Család is melegen üdvözl.

Győző

⁶ Csorba írta az *Összegyűjtött versek* c. kötetet utószavában (*Magamról, verseimről*): „A kifejező eszköz akkor a legjobb, ha a legtalálhatóbb. Eszményem: a tömör, szigorúan funkcionális fogalmazás és vers-szerkesztés. Amikor minden szóra bízunk valamit abból, amit el akarunk mondani. Iszonyodom a hígságtól, a szöveg üresjáratától, a pongyolaságtól.” Másutt azt fejtegette, hogy lehet elérni tíz találatot 2-3 lövésből is, de az az igazi, ha egyből a tízes körbe lő az ember, vagyis két-három szó helyett egy szóval éri el a kívánt hatást, érzelmet, helyzetábrázolást.

⁷ A dedikáció: „Múltunk közös részéből még ma is táplálkozva, küldöm Csorba Győzőnek szeretettel Tibi”

Géczy Jósikát szeretettel köszöntöm, s gyógyulást kívánok Neki. Gyakran eszembe jut.

Gy.”

Gépirás. – A dőlt betűkkel nyomtatott „utóirat” kézírással.

141.

Szántó Tibor levele Csorba Győzőhöz. 24.

„Kedves Győző,

köszönöm szépen a leveled, és általában köszönöm azt, hogy minden könyvem útján a legfontosabb irányt jelentheted.

Megkapom a könyvet, küldöm a Győzőnek és szorongva várom a levelet.

Ebben a relációban tanultam meg azt, hogy az az ember teremthet magában igazi csendet, az odafigyeléshez, a belehelyezkedéshez, akár az átlényegüléshez is, éppen az az ember, akiben egy teljes és gazdag világ él, tehát jogosan lehetne benne nagy láрма is.

Ebből jogosan következik, hogy éppen az üres fráterek süketek, nem hallanak meg egyebet, mint a maguk tíz centiméteres magnószalagját.

Te a szándékot is mindenkor megértetted, még azt is, ami sokszor a tollban maradt. Együttérző jóindulatod alighanem egy kicsit elfogulttá hangolt a javamra. Mások ellenkező előjelű indulatainak elviselését néhányadmagaddal vidámabbá tetted számomra.

Most ez alkalommal jó lenne megmutatni Neked egy-két másoktól érkezett – értő és érző levelet. De mi nem szoktunk dicsekedni, legalábbis egymásnak semmiképpen nem.

radandóbb nyomokat hagyna az olvasóban az első részek társadalomrajza is. Ez a mostani megoldás valamiféle kópés »stiklis«-jellegét ad az egész történetnek, s az olvasó inkább ezt az emléket őrzi meg magában. A »Balatoni éjszakák«³ lényegében jól meg van írva, úgy érzem azonban, hogy a lélektani probléma s a mese eléggé érdektelen, mert meglehetősen elcsépelet mesetípusnak és problématípusnak egy variációja csupán. A húsz oldalnyi írásból csak alig néhány oldal (a lány keresése az éjszakában) válik fűtötté, magával-ragadóvá, a többi szürke. S a figurákat is alig látja az ember belülről. A lány alakja talán valószínűtlen is. Hogy egy húszéves hajadon rászánja magát arra, hogy egy férfivel kettesben nyaralni megy, annak föltételezésével, hogy megőrzi ártatlanságát, az súrolja a népmese, vagy Tóth Tihamér⁴ határait. Én azt hiszem, azok az objektív körülmények, melyek a leányt végülis bűnbe sodorták, (leszállás rossz állomáson, egy szobába kényszerülés) csak a jóindulatú és ártatlan fantáziájú író nemes és lovagias gesztusai egy olyan nő iránt aki bizonyára szomszéd községből is talált volna alkalmat arra, hogy amúgy kedvére elbukjék a balatoni éjszakákon. Mit szólnál ahhoz, ha „in medias res” kezdődne a novella, a leány már meg lenne „félve [Pontozás az eredeti szövegben. P. L.], és ebből bomlana ki valamiféle lélektani szituáció és probléma. Lehet, hogy egyik esetben sincs igazam, mentségemre szolgáljon a rövid idő, ugyanis mindenképpen válaszolni akartam, holnap hajnalban pedig Pestre utazom, s jobban nem emészthettem meg véleményemet. Majd itthon meghányjuk-vetjük ezeket az írásokat is.

Tehát holnap, vagyis kedden hajnalban Pestre megyek, s a tervek szerint vagy csütörtökön este vagy péntek délben jövök vissza. Könyvtári ügyekben utazom. A Continentál szállodá-

³ A *Balatoni éjszakák* is a *Triciklin* c. kötetben jelent meg.

⁴ Tóth Tihamér (1889-1939) r. k. püspök, egyházi író, elsősorban serdülőknak és ifjaknak írt valláserkölcsei kötetei tették hírhedté a nevét.

ban lakunk (Szöllősyvel és Halfárral)⁵, úgy tudom, Szigligetről Te is Pestre mégy, jó lenne találkozoznunk.

Géczy⁶ elmesélte a kiadó körüli bonyodalmakat, szomorú vagyok, mert úgy látom, mégis el akarják törni derekunkat. Csak Benned bízunk, bár attól félek, hogy ezúttal olyan erővel állsz szemben, melyeket Neked se sikerül legyőznöd. A papírügyben ma kaptunk egy levelet a Kiadói Főigazgatóságtól. Kötetem céljaira 40 kg papírt kiutaltak, azt nem tudom, milyen minőségűt, nyilván a tervezett félfamentest. Viszont a Magvető Géczynek ígért papírt az én kötetemhez⁷ és az „Első fejezet”-hez⁸. Ha ezt megadnák, ez talán szebb papír lenne

A Dunántúl 200 példányát a könyvtárban⁹ személyesen végignézttem, egyetlenegy hibásat nem találtam közöttük. Bízom, hogy a rosszul kötött példány csak véletlen elnézés eredménye.

Írásaidat gondosan őrzöm, egyetlen betűt sem fogok elveszíteni belőlük, s ha csak ezen múlik, hogy kiadjuk a kötetedet, akkor nem lesz semmi baj.¹⁰

⁵ Szöllősy Kálmán (1916-1987) könyvtáros, tárcaíró, szerkesztő. A Pécsi Városi Könyvtár igazgatója 1960-1975-ig. A folyóirat korai időszakában a *Jelenkor* egyik szerkesztője volt, később humoros szövegeket írt a *Dunántúli Naplóban* a *Komolytalan rovat* című sorozatban. Csorba megharagudott rá, mivel Tüskés Tibor akkori *Jelenkor*-szerkesztő ellen szervezkedett. (Ld. Csorba: *A város oldalában*, p. 180.) Halfár Rudolf könyvtáros, a Baranya Megyei Könyvtár igazgatója is volt. Csorba róla is ír az *A város oldalában* c. kötetben. Nem éppen hízelgő szavakat. (p. 170-171.)

⁶ Géczy József, kritikus, több cikket, kritikát jelentetett meg a *Dunántúlban* és helyi lapokban.

⁷ *Ocsúdó évek : Önéletrajzi költemény.* (Pécs : Dunántúl, 1955)

⁸ *Első fejezet:* a *Triciklin* c. Szántó kötet egyik novellája. (Ez volt korábban a kötet „munkacíme” is!)

⁹ Baranya Megyei Könyvtár, Csorba munkahelye nyugdíjazásáig, 1976-ig.

¹⁰ Ld. 2. sz. jegyzet. Csorba aktív szerepet vállalt a *Triciklin* c. Szántó elbeszélőskötet lektorálásában. Az *A város oldalában* így vall erről: „Amikor aztán első könyve, egy novelláskötet megjelent, akkor én annak nemcsak hogy minden mondatát elolvastam, és elmondtam a véleményemet róla, de mivel neki a szeme meglehetősen rossz volt, segítettem neki a kötet korrektúrájában is. Ez azzal járt, hogy fél évig vagy egy évig avval dicsekedtem, hogy mondanak

Minden ottani barátomat, ismerősömet szeretettel üdvözlöm és ölelem, Sarkadi Imrét¹¹ különösképpen. Sajnálom, hogy nem tudtam arról, hogy Ferenczy Bénék is ott voltak, különben őket külön üdvözöltem volna, hiszen nagyon szerettem őket és sok időt együtt töltöttünk Rómában.¹²

A Dunántúlról a tegnapi Naplóban¹³ megjelent egy kritika, Mészáros Ferenc¹⁴ írta. Nekem valahogyan olyan érzésem volt, mintha egy fakereskedőt hallanék beszélni a májusi erdő szépeiről.

S mert mindennek vége lesz egyszer, ennek a levelemnek is a végére értem. A viszontlátásig nagy szeretettel öllelek.

Győző

Szántó Tibor Szigliget (Alkotóház)

Gépirás. – Az utolsó sor Csorba kézírásával, az aláírás után. – Datálás nincs, sorrend a tartalom alapján. – A levélben nincsenek bekezdések, helyette sorközoket alkalmaz a gépiró, aki akkor biztosan szerkesztőségi titkárnő lehetett, mert Csorba felesége soha nem így gépelte a leveleket.

egyetlen mondatot, és akkor én megmondom, hogy Tibor melyik novellájából való. Úgy ismertem azt a könyvet akkor.” (p. 162.)

¹¹ Sarkadi Imre (1921-1961) drámaíró.

¹² Ferenczy Béni (1890-1967) szobrászművész, grafikus. Csorba római útjairól ld. pl. *A város oldalában*, p.119-146.

¹³ *Dunántúli Napló*, a Pécsen kiadott napilap.

¹⁴ Mészáros Ferenc az 1958-ban indított *Jelenkor* c. pécsi irodalmi-művészeti folyóirat első, pártmegbízottként működő, szerkesztője. Ld. *A város oldalában* p. 179. és Csorba Győzőné megjegyzését a 132. levél végén.

Szántó Tibor levele Csorba Győzőhöz. 1.

„Kedves Győzőkém!

Befejezéséhez közeledik a levéláradatom. Elolvastam a korrektúrát, a hibákat nyilván észrevetted, nincs szükség a felsorolásukra. A vers nagyon szép, de bizony szomorú lettem tőle, ami egyáltalán nem hiba, csak nem az a „hurra optimista” írás.

Mellékelten megküldöm a Szabad Ifjúság¹ ránk vágó cikkét, előreláthatólag illetnek a közeljövőben bennünket több hasonlóval is, Abodyt beperelte a Csohány és megindultak ellenünk az istenkék malmái.²

A magam részéről, – Rólad ezt úgyis tudom – igen következetes kívánok lenni, amíg lehet addig becsületesen megcsináljuk a folyóiratot, ha már nem lehet, akkor nem csinálom sehogy. Maximum egy-két számot tételezek fel, amit még lehet.

Küldök itt két novellát, az egyik a Tírbukból készült, a másik a Fülöp című riportból. Gondjaidra bízom őket.

¹ *Szabad Ifjúság*, a DISZ lapja. (A Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a kommunista ifjúsági szervezete, 1950-1956-ig. 1957. március 21-én Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség – KISZ – néven alakult meg a párt vezetése alatt az új kommunista, ifjúsági tömegszervezet.) A *Szabad Ifjúság*nak irodalmi rovata is volt, melynek egy időben Eörsi István író is a szerkesztői közé tartozott. A *Dunántúli Szántó Tibor* túlságosan „szabadelvű” szerkesztői elvei, a benne megjelent „politikailag kifogásolható” hangvételű írások miatt támadták a központi pártszervek és lapjaik. Ebben az esetben a *Szabad Ifjúság*, Abody Béla egy cikke miatt. Ld. következő jegyzet.

² Abody Béla (1931-1990) író, kritikus, tkp. a *Dunántúl* „házi kritikusa” volt, szinte minden második számban jelent meg valamilyen írása. (Gyakori megjelenését írásainak színvonala mellett az is magyarázza, hogy Galsai Pongrác és Szántó Tibor barátja volt.) Abody a *Dunántúl* 10. számában (1955. IV. évf. 1. sz.) Csohány Gabriella költő *Dal az emberekről* c. tematikus, rossz, a „kor kívánalmainak megfelelő” verseskötetéről ír, Csohány személyén messze túlmutató, a tematikus műveket gúnyoló kritikát. A kritikában – más tematikus jegyek között – az „álhevűltségét” ostromozza Abody, vagy pl. azt írja „Könyneinek legkisebb úrmértéke: tengernyi”. Ezért és hasonló mondataiért jelentette föl a „költőnő”.

Mégegyszer változatlan barátsággal, s ha lehet még a réginél is nagyobb szeretettel öllek és csókollak, Nejemmel és a gyerekekkel együtt: Győző Juditnak, s Édesanyjának kézcsókom küldöm, Miklós Bácsit⁷ tiszteltem:

Győző.

Kézírás. – Címzés: „Szántó Miklós főorvos Budapest VIII. Rottenbiller u. 27.”

⁷ Szántó Miklós, Szántó Judit édesapja. A vizsgálati fogságból történt szabadulás után nála lakott Szántó Tibor a feleségével.

114.

Szántó Tibor levele Csorba Győzőhöz. 6.

„Drága Győzőkém, testvéri barátom,

második örömem volt az, amikor megtudtam, hogy Pestre költöztetek várható. Gondoltam rá odabenn is,¹ gondoltam, hogy milyen jó lenne, de nem mertem remélni, hogy rászánod Magadat. Nagyon jó lesz, hogy ha nemcsak lélekben tarthatunk majd együtt.

Tudtam, hogy a mi barátságunk nem választható el ráccsal és távolsággal, mindenesetre nagyon jó lesz, ha már nem lesz köztünk sem az egyik sem a másik.

Köszönöm, hogy Judit mellett álltatok, bár nagyon büszke vagyok arra, hogy ő (Tárja Bálával² szólva) »támaszték nélkül« is szilárd volt. Tudom, ez a szó nem megfelelő, mert

¹ A börtönben, míg vizsgálati fogságban volt.

² Tárja (Toszenbereger) Béla 1956 után a Baranya Megyei Könyvtár igazgatója volt, eredeti szakmája szerint cipész. Munkásmozgalmi múltjára tekintettel nevezték ki könyvtárigazgatónak. („Volt is valaki, aki mikor azt mondta Tárja Béla, hogy ő mozgalmi munkát végzett, akkor megjegyezte, hogy igen, mert mindig igyekezett *elmozogni* a munka elől.” *A város oldalában*. p. 174.). Csorba hallatlanul mulatságos történeteket mesél róla a kötetben, különösen „költészetéről” (Merthogy „verseket, sőt „drámát” is írt!)

több volt ő számomra annál, egész idő alatt biztatást jelentett, hogy történjék bármi, a mi életünk a mi életünk marad.

Hallottam, milyen kerge hírekkel traktáltak Téged is, tudom jól, hogy ha hitelt adtál is valamelyiknek, az csak anynyiból befolyásolhatott, hogy azt hitted, nem voltam Hozzád őszinte, valamiféle szerepet játszottam.

Nem ismerem valamennyi vérévadat, de amikről hallottam, mint pl. az 1951-es kirúgásom, párttagsági könyvem ünnepélyes megégetése, a rádió nov. 4. utáni megszállása vagy miafenéje, ezek mind ócska és otromba hazugságok. Ahhoz, hogy egyáltalán ilyesmiket fülbesúghassanak, engem ki kellett vonniuk a forgalomból.³

Természetesen nincs arra semmi biztosíték, hogy az igazság elismerést kapjon. De elég nekem annyi is, ha a azok hisznek nekem, akik a barátaim, az ellenségeim ítélete számomra közömbös.

Most félbehagyom vulgáris filozofálgatásomat, levélben úgysem mondhatok el mindent, mondanom sem kell, milyen nagy szeretettel várom decemberi találkozásunkat; ígérem, addigra telerakatom gyanúsan ügyelgő sétálókkal lakásom környékét, úgyhogy jöhetsz már nyugodtan.

Feleségednek kézcsókomat küldöm, kislányaidat szeretettel csókolom, és add át mindenkinek, aki barátunk, őszinte üdvözlétemet. Téged pedig régi szeretettel ölel öcséd és ex-főszerkesztőd,

Budapest, 1957. nov. 22.

Tibor”

Gépirás. – Az írólap fejlécén: „Dr. SZÁNTÓ MIKLÓS FŐORVOS UROLÓGUS-SEBÉSZ BUDAPEST VII. ROTTENBILLER UTCA 27. TEL.: 220-017” – A fejléc tollal átlósan áthúzva.

³ Ezeket és még más, teljesen alaptalan, vádakot találtak ki Szántó letartóztatása indokául.